

M U Z E U L B A N A T U L U I T I M I Ş O A R A

ANALELE BANATULUI

Serie nouă

ARHEOLOGIE
ISTORIE

XVIII
2010

EDITURA MEGA
Cluj-Napoca, 2010

Colegiul de redacție:

Dan Leopold CIOBOTARU, *director al Muzeului Banatului*

Prof. dr. Florin DRAȘOVEAN, *redactor șef*

Zsuzsanna KOPECZNY, *secretar de redacție*

Lector dr. Ligia BOLDEA, Nicoleta DEMIAN-TOMA, Prof. dr. Vasile DUDAȘ, Conf. dr. Vasile RĂMNEANȚU, Prof. dr. John Michael O'SHEA (Michigan University, SUA), Prof. dr. Wolfram SCHIER (Freie Universität Berlin, Germania), Lector dr. Călin TIMOC, *membri*

Vigneta copertei: Wiliam Vastag

Analele Banatului, serie nouă, continuă publicațiile anterioare ale Muzeului Banatului din Timișoara:

Történelmi és Régészeti Értesítő, 1872–1918

Gemina, 1923

Analele Banatului, 1928–1931

Tibiscus, 1971–1979

Orice corespondență se va adresa
Muzeului Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Please send any mail to
Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Tout correspondance sera envoyée à l'adresse:
Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Richten Sie bitte jedwelche Korrepondenz an die Adresse:
Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.

ISSN 1221-678X

EDITURA MEGA
Cluj-Napoca
e-mail: mega@edituramega.ro
www.edituramega.ro

CUPRINS ▪ SOMMAIRE ▪ INHALT ▪ CONTENTS

ARHEOLOGIE ȘI ISTORIE VECHĂ

ALEXANDRU SZENTMIKLOSI, SORIN TINCU	
Verbioara Discoveries in Hunedoara	11
VICTOR SAVA, MARIUS ARDELEANU	
Observații asupra unei achiziții a Complexului Muzeal Arad.....	23
<i>Observations Concerning an Acquisition of the Arad Museum</i>	28
DUMITRU PROTASE	
Castrul legiunii III Flavia de la Berzovia. Săpăturile arheologice din anii 1965–1968	33
<i>Das Lager der Legion IV Flavia von Berzovia. Die Ausgrabungen der Jahre 1965–1968</i>	43
ALEXANDRU FLUTUR	
Cărămizile ștampilate ale legiunii XIII Gemina de la Cenad și Sânnicolau Mare	63
<i>Stamped Bricks of Legio XIII Gemina at Cenad and Sânnicolau Mare</i>	66
RAOUL ȘEPTILICI	
Monete barbarizate de secolul al IV-lea din bronz din Banat în descoperiri izolate.....	69
<i>Fourth Century Bronze Barbarous coins from Banat (Isolated Finds)</i>	73
VASILE-BOGDAN DOMOCOȘ	
Bijuterii monetare la barbarii dintre Dacia și Pannonia.....	77
<i>Coin Jewelry at the Barbarians Between Dacia and Pannonia</i>	80
CORIOLAN HORAȚIU OPREANU	
Medalionul cu măști din tezaurul de la Șimleul Silvaniei (Szilágysomlyó).	
Precizări iconografice și influențe culturale.....	81
<i>The „Masks” Medallion from the Hoard at Șimleul Silvaniei (Szilágysomlyó).</i>	
<i>Iconography and Cultural Influences</i>	91

ISTORIE MEDIE

DANIELA TĂNASE	
Despre artizanii metalelor în izvoare scrise din zorii Evului Mediu	115
<i>On the Metal Craftsmen According to Early Middle Age Written Sources</i>	121
LIGIA BOLDEA	
Un secol din evoluția unui domeniu feudal al Banatului de Câmpie: domeniul familiei nobile	
Danciu de Macedonia	123
<i>Un siècle de l'évolution d'un domaine féodal du Banat champêtre: les domaines de la famille noble</i>	
<i>Danciu de Macédonie</i>	134
ADRIAN MAGINA	
Un nobil sârb în Banatul secolului al XV-lea: Miloš Belmužević	135
<i>A Serbian Nobleman From XVth Century Banat: Miloš Belmužević</i>	142

LIVIA MAGINA	
Dreptul de târg și procesul de urbanizare. Cazul Felnac.....	143
<i>Market Right and Urbanization Process. Felnac Case</i>	148

ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

DRAGOȘ-LUCIAN ȚIGĂU	
Studenti din Timișoara la școli și universități europene (1730–1850)	151
<i>Studenten aus Temeswar an europäischen Schulen und Universitäten (1730–1850)</i>	170
ZORAN MARCOV, CIPRIAN GLĂVAN	
Istoria familiei Nikolics redată într-un document din colecția Muzeului Banatului.....	173
<i>Die Geschichte Der Familie Nikolics In Einer Urkunde Aus Der Sammlung Des Banater Museums</i>	177
VASILE DUDAȘ	
O personalitate marcantă a Banatului. Lucian Georgevici (1875–1940)	185
<i>Une personnalité marquant du Banat. Lucian Georgevici (1875–1940)</i>	192
FELICIA ANETA OARCEA	
Dinamica știutorilor de carte în comitatul Arad la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.....	193
<i>La dynamique des gens lettrés dans le comté d'Arad à la fin de XIXème siècle et au début du XXème</i>	204
RADU ARDELEAN	
Viziunea lui Atanasie Marian Marienescu asupra istoriei vechi a românilor	205
<i>The Visions of Atanasie Marian Marienescu Upon the Old History of the Romanian People</i>	226
NICOLETA TOMA-DEMIAN	
Augustin Weber (1833–1909)	227
<i>Augustin Weber (1833–1909)</i>	235
IONELA MOSCOVICI	
Banatul în așteptarea păcii. Premisele unei misiuni franceze	241
<i>Le Banat en attendant la paix, le prémices d'une mission française</i>	250
ADRIAN DEHELEANU	
Dotarea aeronauticii române în perioada interbelică.....	251
<i>Die Ausstattung der rumänischen Aeronautik während der Zwischenkriegszeit</i>	257
VASILE RĂMNEANȚU	
Activitatea Primăriei Timișoara în anul 1933.....	259
<i>The Main Activities Developed by the Townhall of the Municipality of Timișoara in 1933</i>	273
DUMITRU TOMONI	
Adunările generale ale regionalei „Astra Bănățeană” (1937–1948)	275
<i>Les réunions générales de la régionale « Astra Bănățeană » (1937–1948)</i>	283
SÎNZIANA PREDĂ	
A doua conflagrație mondială, între document scris și memorial	285
<i>The Second World War Between Written and Memorial Document</i>	289
RADU PĂIUȘAN	
Activitatea Uniunii Patrioților în Banat în anul 1944	291
<i>Die Tätigkeit des Patriotenverbands in Banat im Jahre 1944</i>	301

ANTONIO FAUR	
Organizațiile Partidului Național Țărănesc-Maniu din Bihor (1944–1946)	303
<i>The Organizations of Maniu's National Peasants' Party in Bihor (1944–1946)</i>	325
EUSEBIU NARAI	
Situația financiar-bancară în județul Severin (1944–1948)	327
<i>La situation financière-bancaire dans le département de Severin (1944–1948)</i>	344
CEZAR STANCIU	
Jivkov și Dej între prietenie și interese. Relațiile româno-bulgare după al doilea război mondial (1948–1964)	345
<i>Jivkov and Dej Between Friendship and Interest. The Romanian-Bulgarian Relations in the Aftermath of World War II (1948–1964)</i>	352
MIODRAG MILIN	
Sârbii din România sub imperiul „limbii de lemn” de la „Iuda” Tito și „Genialul” Stalin spre jaloanele comunismului autohton	355
<i>The Serbs in Romania Under the Rule of “Wooden Language” from “Yuda” Tito and Stalin “The Genius” to the Regulations of Domestic Communism</i>	360

ISTORIA CULTURII, MUZEOLOGIE, ISTORIOGRAFIE CATALOAGE, VARIA

HEDY M-KISS	
Antimise – analiză iconografică	367
<i>Antimensia – Iconographic Analyses</i>	371

RECENZII

CĂLIN TIMOC, Dorel Bondoc, Cioroiul Nou, Craiova, 2010, 199 p.	381
LAJOS KAKUCS, Hedy M-Kiss, Textile istorice din colecția Muzeului Banatului Timișoara, secolele XVIII–XIX, Timișoara, 2009	382
ABREVIERI BIBLIOGRAFICE.....	387

OBSERVAȚII ASUPRA UNEI ACHIZIȚII A COMPLEXULUI MUZEAL ARAD

Victor Sava*, Marius Ardeleanu**

Cuvinte cheie: *Complexul Muzeal Arad, Neudorf, amatori, achiziție, fals.*

Keywords: *Complexul Muzeal Arad, Neudorf, amateurs, acquisition, fake.*

Începutul arheologiei europene a fost marcat de către amatori inimoși, care la acea vreme au servit cu toate forțele acestei științe. De mai bine de un secol amatorii au început să fie înlocuiți de arheologi profesioniști, astăzi primii găsiindu-și cu greu locul în cadrul acestei discipline devenită din ce în ce mai specializată. Complexul Muzeal Arad, ca și toate muzeele, a beneficiat și încă beneficiază de pe urma colaborării cu diverși entuziaști ai arheologiei.

Înspre sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX muzeul arădean a avut colaboratori precum S. Márki, K. Torma, L. Dömötör, I. Haller, F. Juhász sau J. Záray, care au efectuat excavații în situri reprezentative ale județului¹. Odată cu apariția pe scena arheologică a profesioniștilor precum M. Roska, D. Popescu, M. Moga sau E. Dörner, spațiul de acțiune al amatorilor s-a restrâns din ce în ce mai mult la cercetări de suprafață, rareori întreprinzând mici sondaje.

Printre cei care au întreprins sondaje arheologice se numără profesorul F. Kovács. În 1955 împreună cu un „colectiv” format din ingineri, topografi și președinte de colectiv trasează o secțiune în situl de la Macea „Topila”. Unul dintre cel mai constant colaborator al arheologului E. Dörner a fost A. Hamerák, profesor la școala din Sâmpetru German. Acesta fiind pasionat de arheologie a salvat o serie de artefacte de reală importanță, dar a și efectuat cercetări de suprafață, identificând o serie de obiective de interes, printre acestea

amintim Sâmpetru German „Magazin”, „Fântâna Vacilor” sau „Teritoriul G.A.S.”. A. Kasa, medic veterinar al C.A.P.-ului din comuna Dorobanți, s-a remarcat prin salvarea inventarului a trei morminte de sec. III–IV d.Hr. ce au apărut odată cu săparea fundației unui siloz ce urma să fie ridicat în incinta C.A.P.-ului. În deceniul 7 al secolului XX piesele adunate de medic au fost expuse într-o cameră din sediul C.A.P.-ului din localitate, formând un mic punct muzeal². Colecționarul arădean Gh. Miloi și-a legat numele de unul dintre cele mai spectaculoase situri de pe raza municipiului Arad, „Gai I/ Gropile de nisip/Nisipărie”, dar a salvat artefacte și de pe Bulevardul Revoluției sau „Bujac-Silvaș”. Astăzi Complexul Muzeal Arad deține un important lot de materiale arheologice, donate de către avocatul Miloi. Alături de Gh. Miloi îl putem aminti și pe N. Kugelman, cel care a strâns numeroase artefacte din întregul județ (Arad, Macea, Chesinț, Zăbrani).

Siturile arheologice de la Săvârșin „Cetățuie” și cel de la Temeșești „Patru Gomile” au fost descoperite prin cercetări de teren de către profesorul săvârșinean Iosif Dohangie. El este cel care a organizat un mic muzeu local în care au fost expuse piesele descoperite de-a lungul timpului. Alți profesori pasionați de antichități au organizat astfel de mici muzee școlare, I. Diaconescu la Ineu, E. Lăzureanu la Beliu, D. Schemmel la Frumușeni, P. Miron și Gh. Popa la Chișineu-Criș, ori C. Avram la Sebiș.

O ultimă categorie de amatori despre care am dori să discutăm se referă la cei cu anumite veleități științifice. În această ultimă categorie îi amintim pe Fl. Dudaș, profesorul care a reușit să facă, primul, pasul către cercetarea științifică, publicând o serie de articole folositoare³. P. Huszarik, profesor la

* Complexul Muzeal Arad, Piata Enescu, nr. 1, 310131 Arad, e-mail: sava_vic@yahoo.com.

** Muzeul Județean de Istorie și Arheologie, str. Monetăriei nr. 1–3, 430406 Baia Mare, e-mail: ardeleanumarius@yahoo.com.

¹ Pentru rolul acestor amatori în arheologia arădeană vezi larga discuție la Barbu *et alii* 1999, 7–16.

² Dörner 1970, 461, nota 38.

³ Dudaș 1970; Dudaș 1976.

Nădlac, se face remarcat prin buna colaborare cu Complexul Muzeal Arad în privința săpăturilor de salvare de la Nădlac „Lutărie”⁴. În cele din urmă am dori să-l amintim pe cel mai îndelungat colaborator al Complexului Muzeal Arad, probabil și cel mai cunoscut dintre toți pasionații de arheologie din județ, este vorba despre profesorul E. D. Pădurean. Acesta a efectuat numeroase cercetări de suprafață în județ, publicând numeroase articole de specialitate și punând în circuitul științific obiective arheologice importante.

În cursul anului 2007, Complexul Muzeal Arad a achiziționat de la profesorul E. D. Pădurean un pumnal curb dacic. Piesa face parte din dintr-un depozit de „unelte și arme”⁵ descoperit în 2002 la Neudorf „Pârâul Roșia”. După spusele lui E. D. Pădurean depozitul ar fi fost descoperit în urma săpării șanțului pentru îngroparea unui cablu de telefonie optică. Din cele 28 de piese, câte însumează depozitul, 27 au fost donate Complexului Muzeal Arad în 2002 (Nr. Inv. 17171–17197). După cum am precizat mai sus, pumnalul curb dacic, cea de-a 28-a piesă din depozit, a fost oferită spre vânzare de către E. D. Pădurean, muzeului arădean.

Situl de la „Pârâul Roșia” (Pl. I/1–2) este cunoscut în literatura de specialitate datorită numeroaselor cercetări de suprafață efectuate de către E. D. Pădurean. Merită precizat că de aici au fost culese fragmente ceramice datate la finalul Epocii Bronzului (Bz D), cultura Basarabi (Ha C), sec. III–IV d.Hr. și sec. XI–XIII d.Hr.⁶ În acest loc, același Pădurean menționează și „o fortificație de formă elipsoidală. Pe direcția vest și nord-vest incinta, cu o suprafață de 1,5 ha este fortificată natural de Valea Țiganilor. În partea de vest și sud-vest incinta este fortificată cu un șanț și val de pământ. Șanțul are o deschidere de 5–6 m, iar valul are la bază o lățime identică. Pe unele porțiuni ductul valului este clar vizibil prin culoare gălbuie a pământului scos din șanț și utilizat la val, în prezent este aplatizat de lucrările agricole”⁷, cât despre datarea fortificației autorul precizează „ipotețic, legăm construirea fortificației de prima epocă a fierului”⁸, fără nici o altă precizare. În urma unei cercetări de teren efectuată în 12.05.2009, de către V. Sava, Fl. Mărginean, G. P. Hurezan, pe locul unde era localizată fortificația, s-a constatat faptul că nu există nici o urmă de fortificare în acea zonă.

Situl identificat⁹ este amplasat pe buza nordică a unei foste terase, probabil a Mureșului¹⁰, iar ceea ce Pădurean vedea ca și un șanț de apărare, în realitate este un braț mort al Mureșului. Cât despre valul „fortificației” merită menționat că în urma cercetării nu am reușit să-l identificăm, el probabil nici nu există.

În acest articol nu dorim să deschidem problematica depozitului, ci să punem în lumină „starea” în care pumnalul în discuție a ajuns în instituția muzeală arădeană și implicațiile istorice ale descoperirii acestuia¹¹.

Fără îndoială că piesa face parte din categoria armelor ce apare, alături de *falx*, ca o veritabilă emblemă etnică a dacilor, pumnalul curb specific dacilor devenind după cucerire, un simbol al Daciei (în reprezentările artistice, monumente, monede). *Sica*¹² descoperită la Neudorf este impresionantă, în primul rând, prin dimensiunile sale. Având o lungime totală de 52 cm (din care lama de 33 cm¹³), este cel mai mare exemplar descoperit în spațiul daco-getic. Are lama îngustă (3,5 cm lățime maximă, la baza ei), ușor curbată cu o traiectorie elegantă pe întreg traseul. Pe mânerul piesei se află o perforație de 0,3 cm, chiar spre capătul său. Credem că această perforație este o intervenție ulterioară a descoperitorului, deoarece, la exemplarele păstrate întregi, databile în secolul I d. Hr., lipsesc aceste găuri pentru nituri, iar când ele există, sunt întotdeauna câte trei. În orice caz, ultimul nit nu se află niciodată atât de aproape de capătul mânerului, unde în mod normal se afla un buton terminal, uneori frumos ornamentat (pentru exemplarele mai timpurii), sau verigi de fier, pentru exemplarele din perioada târzie a culturii decice. De altfel, alături de pumnalul curb achiziționat de la E. D. Pădurean se aflau și două verigi din fier, provenind foarte probabil de la sistemul de prindere a mânerului din lemn de pe sică (Pl. II/3–4).

⁹ În acest punct am găsit în arătură fragmente ceramice preistorice atipice și ceramică din a Doua Epocă a Fierului, care era și cea mai consistentă din punct de vedere numeric. La 0,38 km vest – nord-vest, în apropierea unei foste livezi, am identificat ceramică de secolul XVI–XVII d.Hr.

¹⁰ Cursul actual al râului Mureș se află la 3,3 km nord de această terasă.

¹¹ Pe această cale ținem să mulțumim dr. Valeriu Sîrbu, împreună cu care am descoperit discrepanța cronologică dintre *sica* și ornamentele de bronz.

¹² Termenul provine din limba latină (substantiv feminin), unde *sica* desemna un pumnal cu lama ușor încovoată, înrudit fiind cu *sicilis* (seceră), *sicilio* (a tăia cu seceră), *sicilicula* (o seceră mai mică, cosor), *sicilimentum* (fân cosit), *sicarius* (cuțitar, figurat asasin) (Marcu 2000).

¹³ Pădurean 2006, 225.

⁴ Mărginean, Huszarik 2008; Gáll *et alii* 2008.

⁵ Pădurean 2006, 225, Pl. VIII.

⁶ Vezi Barbu *et alii* 1999; Pădurean 2006 cu întreaga bibliografie.

⁷ Pădurean 1987, 31–32.

⁸ Pădurean 1987, 33.

Pumnalele curbe (*sicae*) sunt o creație mai veche a lumii tracice. Fiind o armă de prestigiu în mediul războinicilor traco-celto-daci, a câștigat o mare răspândire în cadrul grupului Padea-Panaghiurski Kolonii, în nord-vestul și nordul Bulgariei, Oltenia și zona Porților de Fier ale Dunării, precum și în sud-vestul Transilvaniei (sec. II–I î. d. Hr.)¹⁴. Apoi ele se regăsesc în inventarele unor morminte tumulare dacice sau în unele așezări și fortificații din perioada clasică (sec. I î. d. Hr. – I d. Hr.)¹⁵.

În Transilvania, descoperirile de pumnale curbe se situează cu precădere pe cursul mijlociu al Mureșului. Cele mai timpurii exemplare descoperite se află în zona anticului *Apoulon* (zona Alba Iulia) și în aval de acesta, zona centrului de putere al regatului dac: Blandiana¹⁶, Călan¹⁷, Căpâlna¹⁸, Cugir¹⁹, Craiva²⁰, Grădiștea Muncelului²¹, Tărtăria²², Teleac²³, Tilișca²⁴, Silivaș²⁵. Totuși, ele nu lipsesc din zonele periferice ale zonelor stăpânite de daci, de exemplu, în zona Tisei superioare (Solotvino²⁶, Șimleu Silvaniei²⁷, Zemplin²⁸) sau Moldova (Poiana²⁹). Chiar dacă sica de la Neudorf a fost publicată inițial ca făcând parte dintr-un depozit, având în vedere că aproape toate pumnalele curbe sunt cunoscute din contexte funerare³⁰, nu ar fi exclus ca exemplarul de la Neudorf să provină dintr-un mormânt.

În general, aceste *sicae* sunt de forma unor cuțite de dimensiuni mai mari, adevărate pumnale de luptă, cu profilul lamei triunghiular, ascuțite întotdeauna pe interior (partea concavă) și prevăzute cu limbă la mâner. Deseori, la exemplarele mai timpurii, pe limba mânerului, se află trei orificii pentru nit. Mânerele pot fi însă și simple (cum este și cazul exemplarului de la Neudorf) sau prinse cu butoni

la partea exterioară și la gardă. Există cazuri când lama a fost ornamentată cu motive zoomotfe și/sau geometrice³¹. Cele mai frumoase și complexe piese decorate prezintă doi vulturi afrontați, pe aceeași parte a lamei pe care se află și canalul de scurgere al sângelui.

Exemplarele mai bine păstrate măsoară între 24 și 30 cm lungime³² (însă de obicei este păstrată doar lama care variază între 20 și 25 cm). Nu lipsesc și exemplarele de dimensiuni mai mari, peste 30 cm (35 cm are un exemplar descoperit la Histria, iar unul descoperit la Călărași are 45 cm³³). În legătura cu mărimea și forma acestor arme, există diferențe semnificative, chiar și printre piesele descoperite în același lot. Pentru a da doar un singur exemplu, putem aminti aici descoperirile din ultimii ani din Munții Orăștiei, din zona capitalei dacice³⁴. De aici, printre altele, provin și trei *sicae* dacice. Două dintre ele au un ușor unghi la mijlocul lamei, pe când cea de-a treia, de dimensiuni mai mari, are o lamă ușor curbată pe o linie elegantă.

Piesele din sec. II–I î. d. Hr. cunosc o anumită standardizare a formei și decorului. După crearea centrului de putere în Munții Orăștiei apare o oarecare schimbare la acest tip de armă. Decorurile de pe lama ei se stilizează mult. În Transilvania este cazul exemplarelor de la Călan, Teleac sau Blandiana. Toate aceste morminte au fost datate pe baza inventarului în a doua jumătate a sec. I î. d. Hr. Începând cu primul secol al erei noastre apare o mare varietate de forme. De asemenea exemplarele descoperite și databile în acest secol, și în special către finalul său, sunt lipsite de orice urmă de decor.

Probabil că o astfel de varietate a formelor a făcut ca și în antichitate să existe o oarecare confuzie în jurul termenului destinat acestui tip de piesă. În limba greacă, termenul *σίφη*³⁵ desemnând un fel de sabie, pe când la romani, în limba latină, prin *falx* (= *seceră*, *cosor*, *coasă*, *cange*) s-a definit în special unealta, dar și arma, cu utilitate în cult, la vânătoare și cu unele aplicații militare³⁶. Exemplarul de la Neudorf se situează, prin dimensiuni, la limita celor doi termeni. Confuzia între cele două tipuri de arme se observă și azi printre specialiștii. De multe ori, pentru aceeași piesă, se utilizează fie termenul de sică, fie cel de falx, deși terminologia celor două piese nu lasă loc nici unui dubiu privind destinația și mânăuirea acesteia (cu una sau cu două

¹⁴ Rustoiu 2002, 49, Fig. 38; Woźniak 1974, 87–94.

¹⁵ Glodariu, Iaroslavschi 1979, 139.

¹⁶ Ciugudean 1980, 425–428, Fig. 2/ 1–2.

¹⁷ Eskenasy 1977, 605, lit. c.

¹⁸ Glodariu, Moga 1989, 105, Fig. 89/ 1–2, 6.

¹⁹ Crișan 1993, Fig. 11.

²⁰ Macrea et alii 1966, 49–50, Fig. 23–24.

²¹ Glodariu, Iaroslavschi 1979, 139.

²² Ciugudean, Ciugudean 1993, 77–79.

²³ Moga 1982, 87–91.

²⁴ Glodariu, Iaroslavschi 1979, 139.

²⁵ Rustoiu 1994, 295–300, Fig. 1/2.

²⁶ Vasiliev et alii 2002, Fig. 4.

²⁷ Informații dr. H. Pop – Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău.

²⁸ Budinský-Kriča, Lamiová-Schmiedlová 1990, 253 (M. 72 – Fig. IX/ 5), 255 (M. 79 – Fig. XI/ 24), 258 (M. 100 – Fig. XIV/ 13), 260–261 (M. 108 – Fig. XV/ 38), 263–265 (M. 128 – Fig. XVIII/ 6).

²⁹ Rustoiu 2002, 54.

³⁰ O listă a tuturor armelor curbe în contexte funerare vezi la Rustoiu 2002, 62, Fig. 38.

³¹ Rustoiu 2002, 15.

³² Glodariu, Iaroslavschi 1979, 139.

³³ *Istoria României*, I, 1960, 174, Fig. 34.

³⁴ <http://www.hermann-historica.com/> (catalog online).

³⁵ Dion Chrysostomos, XII, 19.

³⁶ Borangic 2006, 49–50.

mâini) și implicit destinația ei (pumnal de luptă – *sica*, sabie³⁷ pentru două mâini – *falkul*).

Aceste deosebiri stilistice între piese, ajută mult și la datarea lor. Un element important este gravura de la mijlocul lamei. Deosebirea constă în tehnica redării, anume ca la exemplarele mai timpurii gravura este mai realistă, ca și în arta scitică, pe cand la exemplarele mai târzii desenul se stilizează, ajungând simple linii și puncte, sau, în unele cazuri lipsind cu desăvârșire (Neudorf).

Diferențele de curbura și dimensiuni au apărut în timp datorită gusturilor comanditarului și abilităților războinice ale acestuia. Dacă cele din sec. II–I î. d. Hr. sunt oarecum unanime ca tip, începând cu sfârșitul secolului I î. d. Hr. ele se diversifică. Apar forme noi, și un lucru foarte important este stilizarea modelele inscripționate. O ideologie comună nobililor războinici de dinainte și din timpul lui Burebista nu mai există sub forma ei inițială, ea suferă modificări profunde, iar ornamentica pumnalelor curbe nu mai are aceeași semnificație. Fiind o armă de prestigiu, cu rădăcini adânci în ideologia grupului de nobili-războinici de tip Padea-Panaghiurski Kolonii, ea s-a păstrat și după dispariția lui Burebista, diferențele regionale ale pieselor arătând poate și dezbinarea politică produsă după dispariția marelui rege.

Analiza fenomenului Padea-Panaghiurski Kolonii arată că acest grup s-a extins, cândva spre sfârșitul secolului al II-lea î. d. Hr. spre nord și în Transilvania. Acest lucru a avut implicații hotărâtoare asupra evoluției teritoriului respectiv, contribuind decisiv la organizarea comunităților dacice într-o mare putere. Sica de la Neudorf are o importanță istorică prin extinderea geografică a arealului cu descoperiri de acest tip, demonstrând că, undeva în zonă, exista un centru de putere, ai căror conducători erau urmași ai războinicilor de tip Padea-Panaghiurski Kolonii. Lipsa gravurilor pe lama piesei, lățimea ei, curbura mai puțin accentuată, lipsa unui buton terminal la mâner, dimensiunile considerabile ale armei fac ca această sică să fie databilă cândva în secolul I d. Hr., atunci când sursele scrise și cele arheologice fac dovada numeroaselor confruntări cu romanii.

La această piesă un lucru important merită a fi scos în evidență: pe arma dacică, din fier, au fost aplicate o serie de „ornamente” de bronz

sau de fier. Capătul mânerului a fost placat cu o tablă de bronz ornamentată, prinsă cu un nit de fier, a cărui rol este de a fixa o verigă de bronz (Pl. II/2a-d; Pl. III/1a-c). Părțile laterale (Pl. II/2c-d; III/1c1-1c2) au fost și ele placate de fiecare parte, cu un fragment din aceeași tablă. La pragul dintre mâner și lamă a fost aplicată o altă bucată de tablă de bronz ornamentată identic cu celelalte trei (Pl. II/2a-b; III/1b1). Tăblițele de bronz ce înconjoară capătul mânerului, pe lângă faptul că cea mare a fost prinsă cu un nit, au fost lipite cu un adeziv. Aceeași modalitate de prindere, cu adeziv, se observă și în cazul tăbliței dintre mâner și lamă.

Cert este că avem de-a face cu o piesă „specială”, în sensul în care există o discrepanță cronologică între piesa propriu-zisă, sica din fier, și „ornamentele” din bronz. Aceasta se datorează faptului că E. D. Pădurean a aplicat fragmentele de tablă de bronz după descoperirea depozitului survenită în 2002, chiar și după publicarea piesei în 2006³⁸.

Probabil că în momentul descoperirii cele trei tăblițe de bronz au reprezentat una singură, ea fiind secționată de către descoperitor mai târziu, în vederea „ornamentării” armei de fier. Tăblițele sunt realizate din tablă subțire și ornamentate în tehnica „au repoussé”. Ornamentul este dispus într-un singur registru, marginea se delimitează prin două linii, punctate, paralele. Sub acestea se dezvoltă pe diagonală șiruri de arcade. Patina este de culoare verde-închis. Tăblița nr. 2 este afectată de oxidare pe ambele laturi.

Lungime: 5,9 cm; lățime: 1,95 cm; grosime: 0,04 cm (Pl. II/2a-b; III/1b1)³⁹.

Lungime: 5,1 cm; lățime: 1,7 cm; grosime: 0,04 cm (Pl. II/2a-b; III/1a, c).

Lungime: 3,3 cm; lățime: 0,94 cm; grosime: 0,04 cm (Pl. II/2c; II/2d; III/1c1; III/1c2).

Piese de bronz, ce probabil provin de la un brâu, au dimensiuni reduse, iar întregirea decorului în astfel de cazuri devine aproape imposibilă. Cu toate acestea în Bazinul Carpatic întâlnim un decor asemănător, format din arcade, la Felsődobosza (Ungaria)⁴⁰, Șpálnaca II⁴¹, Pecica II⁴² sau Sântana „Cetatea Veche”⁴³. Ținând cont de analogiile exis-

³⁸ În Pădurean 2006, Pl. VIII, piesa este publicată fără tăblițele de bronz (la noi Pl. II/1), deci autorul a fost conștient, în acel moment, de discrepanța cronologică dintre cele două tipuri de artefacte.

³⁹ În condițiile în care tabla de bronz a fost secționată ulterior depunerii, greutatea nu mai este relevantă și nu am recurs la cântărire.

⁴⁰ Mozsolics 1973, Pl. 47/33.

⁴¹ Petrescu-Dâmbovița 1977, Pl. 204/1, 15, 20.

⁴² Petrescu-Dâmbovița 1977, Pl. 172.

⁴³ Rusu *et alii* 1996, Pl. XIV/14; alte două fragmente de brâu asemănătoare au fost descoperite în cursul anului 2008 de către pastorul L. Mercea.

³⁷ Deși termenul este folosit impropriu (sabie = armă curbă medievală și modernă cu tășul spre exterior), sintagma *sabie de tip falx* este, de asemenea, corectă ca exprimare „...dar utilizarea ei presupune mai ales relaționarea cu un ansamblu de arme similare și mai puțin referirea explicită la o armă bine individualizată, cu caracteristici și calități care permit să i se confere un nume distinct, numai al său” (Borangic 2006, 52).

tente și de faptul că de pe suprafața sitului au fost culese fragmente ceramice aparținând și sfârșitului Epocii Bronzului⁴⁴, piesele noastre aparțin orizontului cronologic Bz D/Ha A1.

În cazul de față avem de-a face cu un fals datorat lui E. D. Pădurean, care într-un exces de zel a „înfrumusețat” un artefact dacic prin fixarea pe corpul piesei, părți dintr-o tăbliță de bronz datată la sfârșitul Epocii Bronzului/Prima Epocă a Fierului. Nu este locul pentru a face remarci asupra deontologiei anumitor iubitori de arheologie sau arheologi, dar trebuie amintit că știința nu lasă loc diletantismului.

BIBLIOGRAFIE

- Barbu *et alii* 1999
M. Barbu, P. Hügel, G. P. Hurezan, E. D. Pădureanu, *Repertoriul arheologic al Mureșului Inferior. Județul Arad, Timișoara*, (1999).
- Borangic 2006
C. Borangic, Propunere pentru o tipologie a armelor curbe dacice, în *NEMVS*, anul I (2006), nr. 1–2, Alba Iulia (2000), 45–105.
- Budinský-Kriča, Lamiová-Schmiedlová 1990
V. Budinský-Kriča, M. Lamiová-Schmiedlová 1990, A late 1st Century B.C.–2nd century A.D. cemetery at Zemlín, în *SlArch*. 38/2, (1990), 245–344.
- Ciugudean, Ciugudean 1993
D. Ciugudean, H. Ciugudean, Un mormânt de războinic geto-dac la Tărtăria (jud. Alba), în *EphNap* 3, (1993), 77–79.
- Ciugudean 1980
H. Ciugudean, Mormântul dacic de la Blandiana (jud. Alba), în *ActaMN* XVII (1980), 425–432.
- Crișan 1993
I. H. Crișan, *Civilizația geto-dacilor*, București (1993).
- Dörner 1970
E. Dörner, Cercetări și săpături arheologice în județul Arad, în *MCA* IX, (1970), 445–466.
- Dudaș 1970
Fl. Dudaș, Repertoriul arheologic al Țării Zărandului în lumina ultimelor descoperiri, în *RevMuz* 4, (1970), 355–358.
- Dudaș 1976
Fl. Dudaș, Descoperiri enolitice pe valea Crișului Alb, în *Crisia* VI, (1976), 21–34.
- Esckenasy 1977
V. Esckenasy, Date preliminare despre necropola romană de la Streisîngeorgiu (jud. Hunedoara), în *SCIVA* 28, nr. 4, (1977), 603–609.
- Gáll *et alii* 2008
E. Gáll, P. Huszarik, Fl. Mărginean, A nagylaki honfoglalás kori temető megmentett leletei. Adatok a bányásági, erdélyi és partiumi honfoglalás kori lovas temetkezés szokásához, în *A BMMKözl* 32, (2008), Békéscsaba, 107–134.
- Glodariu, Iaroslavschi 1979
I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *Civilizația fierului la daci*, Cluj-Napoca, (1979).
- Glodariu, Moga 1989
I. Glodariu, V. Moga, *Cetatea dacică de la Căpâlna*, București, (1989).
- Macrea *et alii* 1966
M. Macrea, O. Floca, N. Lupu, I. Berciu, *Cetăți dacice din sudul Transilvaniei*, București, (1966).
- Marcu 2000
F. Marcu, *Marele dicționar de neologisme*, București, (2000).
- Mărginean, Huszarik 2008
Fl. Mărginean, P. Huszarik, Cimitirul medieval timpuriu de la Nădlac „Lutărie” (jud. Arad), în *ArhMed* 6, Reșița, (2008), 17–56.
- Moga 1982
V. Moga, Morminte dacice de incineratie la Teleac, în *Apulum* 20 (1982), 87–91.
- Mozsolics 1973
A. Mozsolics, *Bronze- und Goldfunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Forró und Ópályi*, Budapest, (1973).
- Pădurean 1987
E. D. Pădurean, Noi fortificații pe teritoriul județului Arad, în *Ziridava* XV–XVI, (1987), 29–36.
- Pădurean 1988
E. D. Pădurean, Noi așezări din Epoca Bronzului în județul Arad, în *ActaMN* XXIV–XXV, (1987–1988), 507–528.
- Pădurean 2006
E. D. Pădurean, Depozitul de unelte și arme de la Neudorf-Pârâul Roșia, județul Arad. (Doina Benea) *Daci și romani. 1900 de ani de la integrarea Daciei în Imperiul Roman*, Timișoara, (2006), 219–233.
- Petrescu-Dâmbovița 1977
M. Petrescu-Dâmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, (1977).
- Rustoiu 1994
A. Rustoiu, Neue präzisierungen Bezüglich des “keltischen Grabes” von Silivaș, în *Relations Thraco-Illyro-Helléniques*, București (1994), 295–300.

⁴⁴ Pădurean 1988, 513, Pl. VII/5–9.

Rustoiu 2002

A. Rustoiu, *Războinici și artizani de prestigiu în Dacia preromană*, Cluj-Napoca, (2002).

Rusu *et alii* 1996

M. Rusu, E. Dörner, I. Ordentlich, Fortificația de pământ de la Sântana – Arad în contextul arheologic contemporan, în *Ziridava* XIX–XX, (1996), 15–44.

Vasiliev *et alii* 2002

V. Vasiliev, A. Rustoiu, E. A. Balaguri, C. Cosma, *Solotvino-„Cetate” (Ucraina Transcarpatică). Așezările din epoca bronzului, a doua vârstă a fierului și din evul mediu timpuriu*, Cluj-Napoca, (2002).

Woźniak 1974

Z. Woźniak 1974, *Wschodnie pogranicze Kultury Latenskiej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, (1974).

OBSERVATIONS CONCERNING AN ACQUISITION OF THE ARAD MUSEUM

(Abstract)

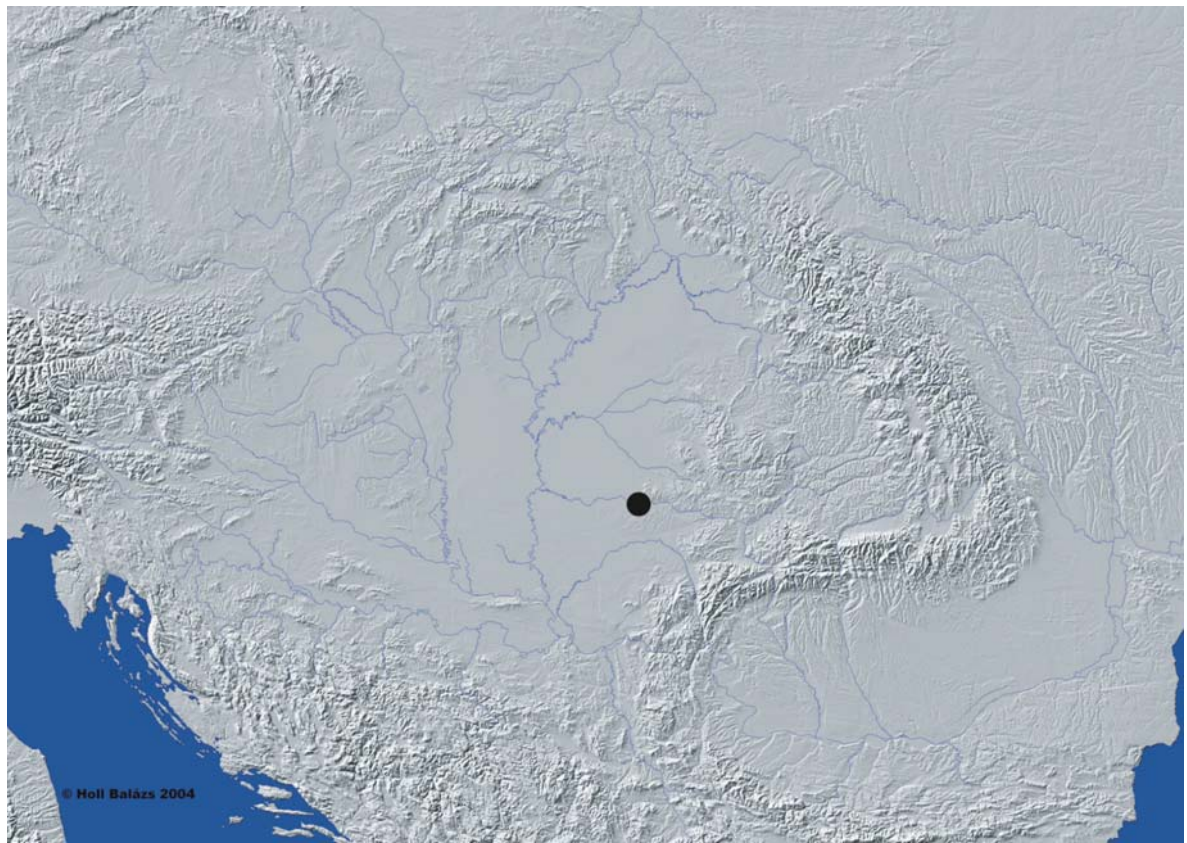
The beginnings of European archeology were marked by passionate amateurs, who at that time served this science. For more than a century, amateurs began to be replaced by professional archaeologists. Today when this discipline has become increasingly specialized, amateurs are few in numbers. Arad Museum, like

all museums, has benefited and still benefit from collaboration with various enthusiasts of archeology.

During 2007 Arad Museum acquired from E.D. Pădurean, a local amateur, a Dacian curved sword – *sica*. The artefact is part of a “tools and weapons” deposit, discovered in 2002, at Neudorf “Pârâul Rosia”, Arad County. Of the 28 pieces, 27 were donated to Arad Museum in 2002 and the last, the curved sword, was offered for sale by Pădurean in 2007 to the same institution mentioned above.

In this article we do not want to open the issue of the deposit, but to put forward “the state” in which the curved dagger from Neudorf has reached to the Arad Museum and historical implications of this discovery. Lack of engravings on the blade part, the width, the less pronounced curvature, the lack of a terminal button to handle, the considerable size of this weapon make this dagger to be datable sometime in the 1st century A. D., when the written sources and archaeological evidence shows many confrontation with the Romans. To resume we must mention that the sword artefact was ornamented with some bronze plates.

In this case we are dealing with a fake due to E. D. Pădurean. In an excess of zeal he “ornamented” a Dacian artifact by fixing on its body, part of a bronze plates dated in Late Bronze Age / Early Iron Age (BzD/HaA1). It is not the place to make remarks on the ethics of some archeology amateurs or archaeologists, but it should be recalled that science leaves no room for dilettantism.

1

2

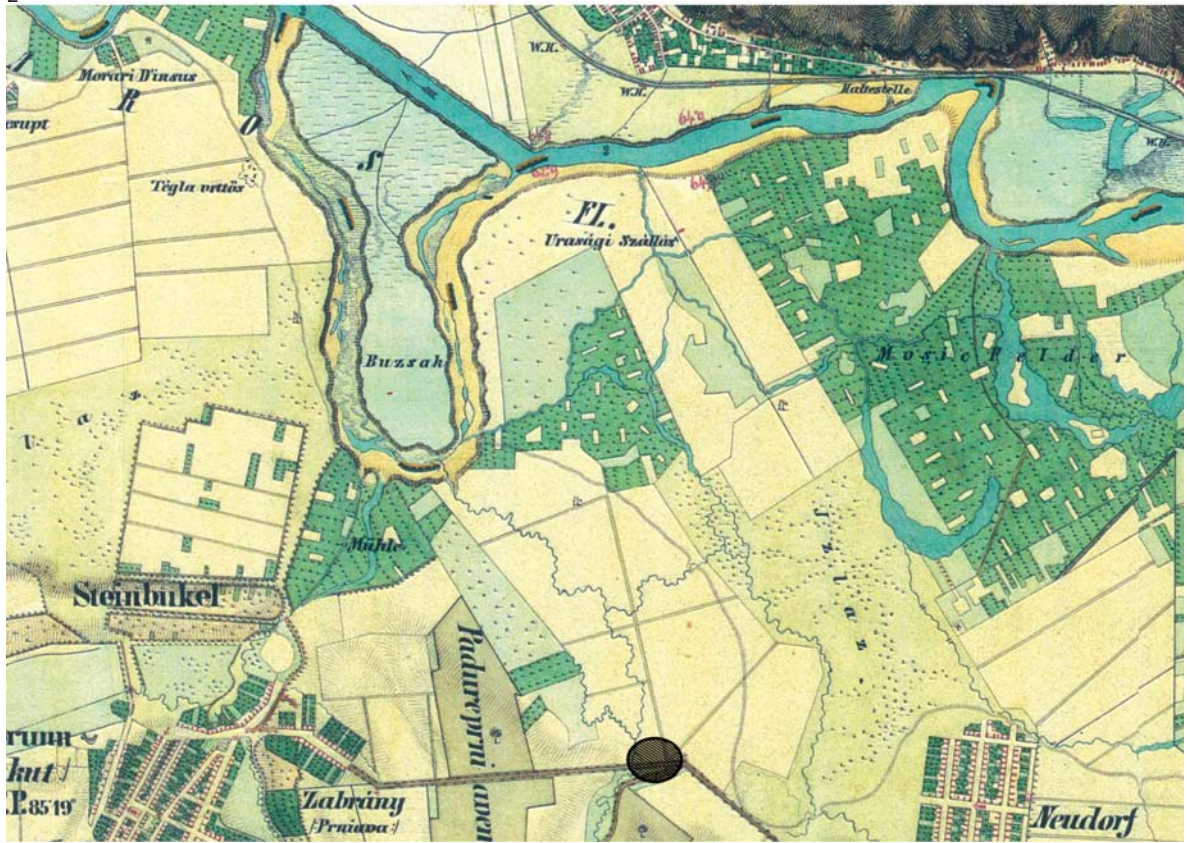

Plate I. 1. Carpathian Basin map with the localization of Neudorf; 2. XIXth century map of Zăbrani-Neudorf area with the localization of „Pârâul Roșia” site.

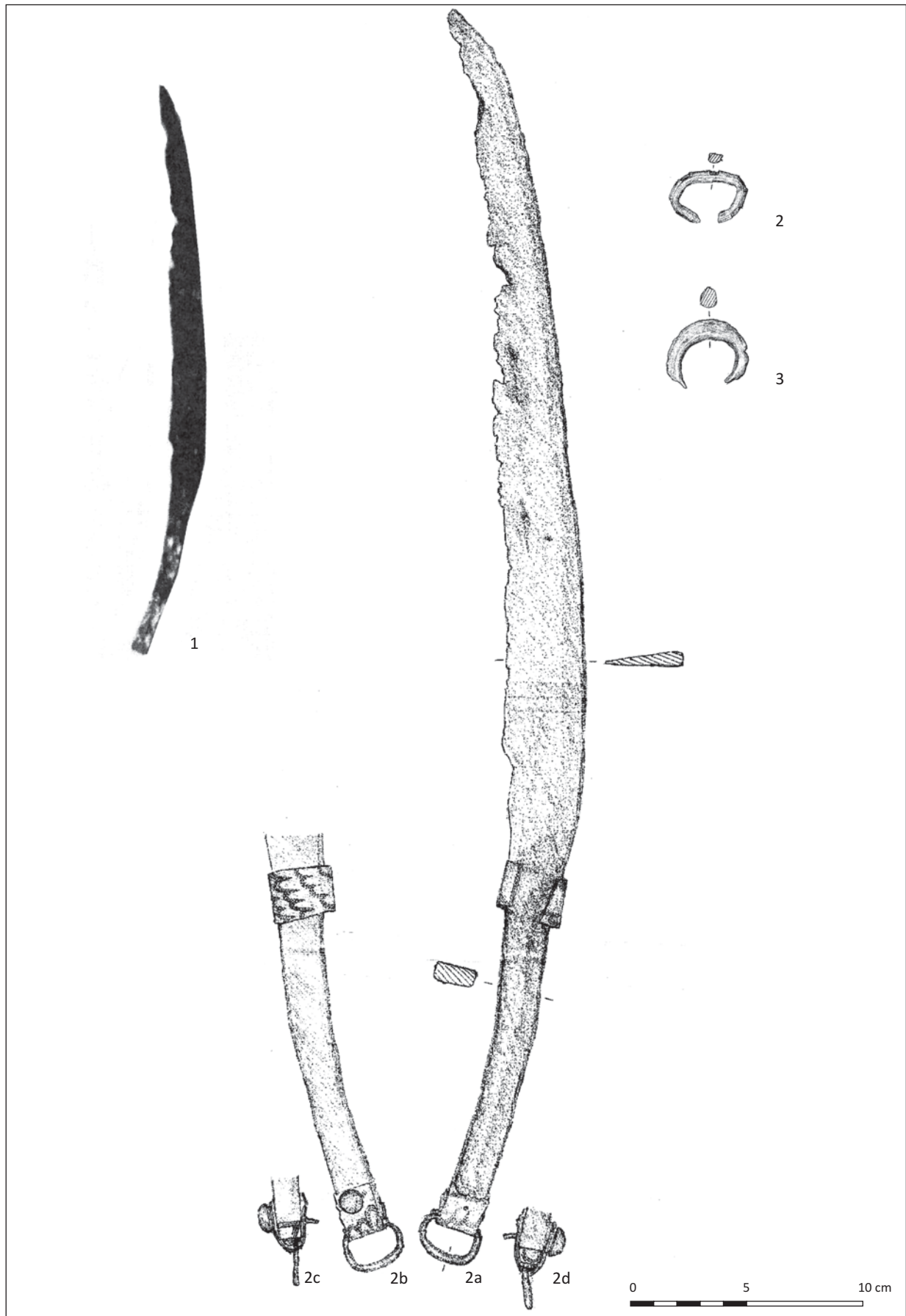

Plate II.1. Photo of the sica (after Pădurean 2006); 2. Drawing of the piece purchased from E. D. Pădurean; 3-4. Rings.

Plate III. 1. Photo of the piece purchased from E. D. Pădurean

